

Előszó

Bizonyára a kedves Olvasónak is feltűnt már, mekkora a káosz a közgazdasági jellegű szakszavak, kifejezések helyesírásában. Ha hivatásszerűen foglalkozik ezzel a szakmával, pontosan tudja azt is, hogy a közkézen forgó szótárak bizony hamar kifognak a közgazdászoknak és a gazdasági szövegek gondozóinak szóló tanácsokból. Az igényes szakember azonban nemcsak a könyvesboltok kirakataiban nem talál megbízhatóan irányt mutató kiadványokat, hanem a könyvtárak legmélyén sem bukkan ilyen munkákra. Ezt a hiányt próbáltuk meg pótolni, amire oktatótársaink is bátorítottak minket.

A szállóige szerint „a változatosság gyönyörködtet”. Igaz. Az aranykorban élő rómaiak azonban biztosan nem arra a változatosságra gondoltak, hogy egyazon szót – ingatag nyelvértékünkre hagyatkozva – egyszer így, másszor úgy vessünk papírra. Nálunk viszont egyáltalán nem ritka, hogy némely kiadványban egy oldalon belül is két-három változatban szerepel ugyanaz a fogalom. Mi magunk sokat szenvedtünk ettől a helyesírási zűrzavartól a Pedagógus-közgazdászok Továbbképzési és Információs Központjában végzett munkánk során. Mivel az évtizedek során felhalmozódott és az utóbbi években született új szakszavak, szókapcsolatok helyesírása is igen „sokszínű”, arra gondoltunk, hogy megpróbálunk hozzájárulni ennek az egyáltalán nem gyönyörködtető változatosságnak a megszabolásához.

Erről a tervünkről már néhány évvel ezelőtt beszámoltunk az MTA Magyar Nyelvi Bizottságának. A bizottság örömmel vette tudomásul kezdeményezésünket, és készen mutatkozott maximálisan támogatni vállalkozásunkat – erkölcsileg. Ennek tudatában vágtunk neki a hatalmas feladatnak.

Gyűjtőmunkánk során számos közgazdasági szak- és tankönyvet olvastunk át, valamint a Közgazdasági Szemle, a Figyelő, a HVG, a Napi Gazdaság, a Világgazdaság, a Népszabadság, a Magyar Hírlap és megszámlálhatatlan egyéb folyóirat és napilap több ezer oldalát néztük végig, de igyekeztünk feldolgozni a televízióban és a rádióban elhangzott szakszavakat is, és emlékeztünk raktárában kutatva mozgósítottuk saját szellemi tartalékainkat.

Munkánk eredményeként a könyv, amelyet a kedves Olvasó kezébe vesz, több mint százhusz-ezer kifejezést tartalmaz. Ennek ellenére nem fognak minden keresett szókapcsolatot és összetételt megtalálni benne. Arra törekedtünk, hogy a szerepeltetett anyag önmagánál többet mondjon, szolgáljon támpontul a fel nem vett esetek írásmódjára is. A közgazdaság-tudomány gyűjtőfogalma több ágazatot fog át, az elméleti közgazdaságtantól az alkalmazott matematikán át a kikérdezéses vállalati felmérésekig sok minden beletartozik. Az UNESCO már 1973-ban tudományunk 12 ágát és 86 alágát különböztette meg. Ez a szám azóta tovább növekedett, így munkánk természetesen nem ölelheti fel teljeskörűen minden ág és alágazat szakszókészletét. Igyekeztünk, hogy az elméleti közgazdaságtan – mind a verbális, mind a matematikai irányzat – szókincse minél részletesebben jelenjen meg. Az ágazati gazdaságtanokat kevésbé részletezzük, viszont fontosnak tartjuk a gazdaság-, illetve elmélettörténeti vonatkozású szakszavak szerepeltetését, ezért az anyagban előfordul a feudalista társadalomból a kilenced (jobbágyadó), az urafogyott vagyon, több kifejezés található a szocializmus korszakának terminológiájából, a számítógépes nyilvántartástól a kagylópénzen át az euróig sok minden, de az élő, hazai közgazdászok közül még a legismertebbek nevét sem közöljük. Nem vettük át az olyan kiadványokban, mint az ITJ, MTKJ, SZJ, TEÁOR stb. található fogalmakat, ugyanakkor elkerülhetetlen néhány határterületi szakkifejezés feltüntetése, mert előfordul, hogy egy közgazdasági kifejezés szókap-

csolata egy másik szakmát érint (pl. idegenforgalom – idegenforgalmi rendőrség) és van, amikor egy szakembernek át is kell lépnie a „határon” (például egy kereskedelmi vezető polcán ott kell lennie a vám- és adójogszabályoknak is). A kötetet közgazdasági jellegű közmondások, szólásmondások és a (tágon értelmezett) szleng kifejezései színesítik. A Magyar értelmező kéziszótár szerint a közmondás „elvet, tapasztalati igazságot, életbölcseiséget kifejező, mondat értékű szólásmondás”, a szólásmondás „közismert, rendszerint átvitt jelentésű állandósult szókapcsolat”. Mi is ennek megfelelően értelmeztük azokat.

Könyvünkben természetesen arra törekedtünk, hogy a szabályoknak megfelelő írásmódot kövessük, de a közgazdasági nyelv sajátossága miatt néha el kellett térni ettől. Természetesen egy közgazdásznak is be kell tartania a törvényeket, amelyek esetenként olyan előírásokat tartalmaznak, amelyek nem felelnek meg a magyar helyesírás szabályainak. A hamisítási lehetőség csökkentése érdekében például számlán, csekken az összeget nagy kezdőbetűvel kell írni. Talán csak takarékoságból, de a szakma bizonyos fogalmakat rövidítve használ, ami néha félreérthető, esetleg értelmetlen is lehet másoknak. Például árufeltöltést mondanak áruval való feltöltés helyett. Az exportlebonyolítót, a devizalebonyolítót vagy az áruforgalmi lebonyolítót nemes egyszerűséggel bonyolítónak nevezik. Mint tudjuk: bonyolít = bonyolulttá tesz. Nemtetszésünket hangsúlyozva ezt kihagytuk a szótárból.

Sok mai intézmény, szervezet stb. nevét nem úgy írtuk, ahogy azt ma használják vagy bejegyezték, hanem az érvényes helyesírási szabályoknak megfelelően (pl. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem helyett helyesen: Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetem; Tej Termék-tanács helyett helyesen: Tejtermék-tanács stb.). A régi intézményneveket és a sajtókiadványok címét azonban eredeti formájukban közöljük.

A közgazdasági szókincsben sok az összetett szó, éppen ezért – más szótáraktól eltérően – igyekeztünk a különírandó szókapcsolatokat is feltüntetni, mert több esetben az egybe-, illetve különírás jelentéstartalom-változást is jelez [számot tevő (= játékos a rulettasztalnál), számottevő (= jelentős); ötszázforintos (= egy db ötszáz), öt százforintos (= öt db százforintos), öt-száz forintos (= ötszáz db egyforintos)]. Mivel azonban bizonyos szókapcsolatok egyértelműben fejezik ki a közgazdasági tartalmat, ezért ezeknél, a szakmai egyértelműség érdekében, nem alkalmaztuk a szabályzat által javasolt szerkezetes feloldást.

Írásunkat nemcsak szó-, hanem fogalomtárnak is szánjuk. Azért, hogy ne duzzasszuk feleslegesen a szóanyagot, tudatosan kerültük a bokrosítást, mivel például csak az adóval kapcsolatos kifejezések száma kétezer körüli, így az a módszer óriási terjedelmet jelentene. A legegyszerűbb kezelhetőség érdekében ragaszkodtunk a szoros ábécéhez. A kötet tartalmaz néhány nem közgazdasági jellegű kifejezést is az írásmód és az eltérő értelmezés szemléltetésére [pl. fagylaltos tulajdonos (fagylaltot eszik), fagylaltos tulajdonos (övé a fagylaltos); vezető állás (beosztás), vezetőállás (a vezető helye a járművön)] stb.

A kiadvány nemcsak a közgazdasági felsőoktatási intézmények és a közgazdasági szakközépiskolák diákjainak érdeklődésére tarthat számot, de haszonnal forgathatja minden felsőoktatási intézmény hallgatója, aki közgazdaságtant is tanul, sőt a középiskolák és az általános iskolák felső tagozatos diákjai is használhatják, mivel a nekik írt tananyagok megértéséhez is szükséges bizonyos szintű közgazdasági ismeretet elsajátítani. A hallgatókon és a diákokon kívül hasznos segítséget nyújthat mindazok számára, akik a gazdasági élettel bármilyen módon kapcsolatba kerülnek: elsősorban kutatók, oktatók, továbbá kiadók és szerkesztőségek munkatársai és mindazon vállalkozók, kereskedők, akik gyakorlati tevékenységük során közgazdasági jellegű szövegeket fogalmaznak.

Számos tudománynak – köztük a közgazdaság-tudománynak is – sajátossága az angoltól átvett terminológia szó szerinti vagy esetenként magyarosított használata. Ez egyrészt összefügg

azzal, hogy a nemzetközi közgazdasági irodalomban a legjelentősebb szak- és tankönyvek angol nyelven jelennek meg. A felsőoktatásban a közgazdaságtan könyvek és a középfokú közgazdasági képzésben a tananyagok az „economics” különböző adaptációi alapján készültek. A hallgatók, illetve a diákok tanulmányaik során a fogalmak angol rövidítésével találkozhatnak, ezért a magyarul szereplő közgazdasági kifejezéseknek általában az angol rövidítését adtuk meg. A határkötség fogalma többnyire akkor „villan be”, ha az MC-t látják, viszont ha a HK-val találkozhatnak, nem tudják hova tenni. A tömegkommunikáció ugyancsak a GDP-t használja. Amikor egyik kollégánk könyvében BHT-vel jelölte a bruttó hazai terméket, illetve a hazai összterméket, többen megkérdezték, hogy ez mit jelent. Az angol szakszavak nagyarányú elterjedése különösen a bankvilágban és a pénzügyi szférában figyelhető meg. Egy ismert bankvezérünk például azt nyilatkozta, hogy ha kötetlen eszmecsere jönne össze, szívesebben tárgyalnak angolul, mert így egyértelműbb, hogy mit mondanak. Való igaz, vannak olyan fogalmak, amelyek egyelőre csak angolul léteznek (pl. private banking) és a magyar megfelelőjüket a szakma csak napjainkban keresi. A szakajtóban a private banking kifejezés magánbankárnak fordítva jelent meg, holott igazi jelentése „a leggazdagabb bankügyfelek egyéni, kiemelt, teljes körű banki kiszolgálása”. Magától értetődik, hogy a mindennapi életben, de a szakmában sem használnak ilyen kacifántos kifejezést, ezért a közgazdászok mindaddig, amíg a szakma a nyelvészekkel együtt nem talál jobbat, az angol megfelelőjét fogják előnyben részesíteni. Természetesen vannak olyan fogalmak, amelyeket párhuzamosan használnak angolul is és magyarul is. Kötetünkben ezeket igyekeztünk mindkét nyelven megadni (pl. OTC-piac, tőzsdén kívüli piac). A közgazdaság-tudomány az angolon kívül sok esetben használ más idegen nyelvű – elsősorban latin – kifejezést is, mert egyértelműbb és rövidebb (pl. konfidenciaintervallum = statisztikai jellegű mérési, észlelési eredmények közelítő megbízhatóságának alsó és felső határa, amely az előírt valószínűséggel tartalmazza az eloszlás ismeretlen paramétereit).

Köszönetünket fejezzük ki kollégáinknak, akik elképzelésünket megismerve ösztönöztek minket az anyag mielőbbi elkészítésére, továbbá mindazoknak, akiknek szakkönyveit, tankönyveit felhasználtuk. Bárány Évának, aki a szleng kifejezéseket, a közmondásokat és a szólásmondásokat összegyűjtötte, illetve értelmezte, a szponzoroknak, akiknek hatékony támogatása nélkül ez a kötet nem állhatna a kedves Olvasó rendelkezésére, a lektoroknak hasznos észrevételeikért és nem utolsósorban a könyvet megjelentető Tinta Könyvkiadónak.

A szerkesztők

Szótárhasználat

A betűrendbe sorolás a magyar helyesírás szabályai szerint a magánhangzók rövid és hosszú változatát jelölő betűk (a – á, e – é, i – í, o – ó, ö – ő, u – ú, ü – ű) mind a szavak elején, mind pedig a szavak belsejében azonos értékűnek számítanak. Ezért a magánhangzó hosszú változatát tartalmazó szó meg is előzheti a rövid változatút. Mi is ezt alkalmaztuk (pl. aranyár, arányár, az arany ára; élőállat-vásár, előállítási ár; élő árucikk, előavizó; útalap, utalás).

Az ábécérendben azt az eltérést alkalmaztuk, hogy a nevek megelőzik az illető névvel egybekapcsolt fogalmat (pl. Tobin, James a Tobin-adó előtt van). A rövidítéseknél betűrendbe sorolási probléma, hogy pl. a költségmegtakarítás [cost saving] rövidítése (CS) (ami C és S), a cs-nél van, illetve a New Yorkkal kezdődő intézmények rövidítése az NY-nél található (holott ez N és Y).

A helyesírási szabályzat az egybeírt hosszabb összetett szavak szerkezetes feloldását javasolja. A kötetben az esetek többségében mind a két változatot megadtuk. A szerkezetes megoldások esetében gyakran szükséges a névelő használata is. Az ilyenek ábécébe sorolásának megkönnyítésére a kifejezés előtt elhagytuk a névelőt, de az mindenütt odaértendő. A szólásmondások, a közmondások és a sajtókiadványok előtt azonban szerepeltetjük, de a besorolásuknál ezt nem vettük figyelembe.

Néhány fogalom elején vagy közben a tetszés szerint választható mennyiséget, évszámot stb. három ponttal jelöltük (pl. ... évi árucserre-forgalmi egyezmény; ... kontraktusnyi adásvétel; a mindenkori átlagkereset ... százaléká).

Az országok neve után a gondolatjelet követően megadjuk a földrészt, ahol az ország található [például: Perui Köztársaság (Peru) – Dél-Amerika].

A nemességet jelölő báró, gróf, lord, von stb. a név után szerepel; a báró és a gróf előtt vessző van, míg a lord és a von közvetlenül a név után áll.

A tartósan külföldön tevékenykedő magyarok nevét kétféleképpen is megadtuk [pl. Balogh Tamás (Balogh, Thomas lord); Neumann János (Neumann, John von) és fordítva is].

A váltópénzeknél általában nem tüntettük fel, hogy melyik országhoz tartoznak.

A magyar helyesírás szabályai szerint „ha a kötőjellel írt szóösszetételt vagy tulajdonnevet a szóhatáron szakítjuk meg” (választjuk el), „a kötőjelet csak a sor végén tesszük ki. Ennek a sor elején való megismétlése csak szakmunkákban szokás, kivételesen, a kötőjeles alapformára való figyelmeztetés végett”. A Magyar helyesírási szótárhoz hasonlóan mi is így jártunk el:

... folyószámla-	... értékpapír-	... Nyugat-
-kivonat ...	-kibocsátás ...	-Szahara ...

Tehát kétszer (a sor elején is) kitettük az egyéb okokból (pl. összetett szavakban, tulajdonnévi származékokban) szükséges kötőjelet.

Hangsúlyozni kívánjuk, hogy ez az eljárás csak szótárunkban indokolt, folyó szövegben a sor elejére hiba kitenni a kötőjelet.

A kötetben különböző összefüggésekben alkalmaztuk a zárójeleket:

– amikor a szó különböző alakváltozatai eltérően írandók [pl. euro- (előtagként) – Eurostat; euró (pénznem) – euróváltás, eurózóna].

– amikor a kifejezés egybe- vagy különírva mást jelent [pl. eladóterület (ahol eladnak), eladó terület (amit eladnak)];

– a hivatalos országnév köznapi használatára [például: Jemeni Köztársaság (Jemen) – Ázsia; Dominikai Közösség (Dominika) – Közép-Amerika];

– a pénzek hárombetűs nemzetközi jelölésére vagy a hárombetűs jelölés feloldására [például: forint (HUF) – Magyarország, HUF (forint) – Magyarország; gourde (HTG) – Haiti, HTG (gourde) – Haiti];

– bizonyos betűk vagy kifejezések eltérő értelmezésének magyarázatánál [pl. R (az ajánlott postai küldemények nemzetközi jelölése), R (régiségvásár), R (registered); külföldi devizaszámla (ami külföldön van), külföldideviza-számla (a deviza külföldi)];

– a szleng, a közmondás és a szólásmondás jelölésére;

– a szleng kifejezések értelmezése [például: bagó (pénz, kevés pénz)].

– a városoknál, ahol az adott szervezet megtalálható.